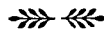

tása a K órák feladata, de az önálló órákon továbbra is jelentkezik, szerepet kap, magasabb fokon.

3. Az önálló munkavégzés legmagasabb fokát is az analóg esetek, a feladatok átvihetősége irányítja. Valamihez hasonlítja az új feladatot, kapcsolatot, összefüggést keres a megelőző ismeretekhez. Következtetéseket végez. Mivel már eligazodik munkájában, új feladatok megoldására is képes lesz. Elemző munkáját megadott szempontok irányítják. Általánosítások megtételére is képes. Tehát a fogalmak kialakításának logikai útját (analóg példák után) végig tudja járni. Példának az 1. és 3. összevont tanulócsoporthoz 3. o. olvasás óráját említem. A 25. héten kerül sorra a „Szabadságunk születésnapjára” c. vers elolvasása, megismerése Ő óra során. A vers feldolgozásának menetét K órákon már többször tapasztalták, aktív részesei voltak. A feldolgozás önálló módja most nagyobb erőfeszítést követel a tanulóktól. Elmélyült, elemző tevékenységet. Az Ő óra céljának megjelölése után a tanító bemutatja a verset. A tartalom megértése céljából az új fogalmakat, kifejezéseket a nevelővel közösen tisztázzák. Az elolvasáshoz, az elemző munkához kérdésekkel új feladatot kapnak a tanulók. Milyen volt az élet? Hogyan, kiknek a segítségével változott meg? E feladatok elvégzése, megválaszolása után következik a vers Ő megtanulása. A verstanulás módja már ismert. Analóg esetek kapcsán új feladatot oldanak meg.

Az összevont tanulócsoporthoz szép eredményei nyugtázzák a vezetőik fáradozását. Változatos jó irányítás mellett ugyanolyan értékű oktató-nevelő munka végezhető, mint osztott osztályokban. Egy területen, az *önállóság terén*, éppen az ilyen irányú munkavégzésből adódóan, előbbre jut a tanuló. Önállósága, mely már az alsó tagozatban nagymértékben fejlődik, biztosítéka lehet a további eredményes tanulásának.

Gondolataimmal korántsem tudtam az összevont osztályok sajátos munkavégzését feltárni, az ebből adódó problémákra megválaszolni. Írásommal elsősorban azoknak a pedagógus társaimnak szándékozom némi segítséget nyújtani, akik vállalják az összevont osztályok nehéz munkáját. Tudásukat, emberségüket egyidőben két vagy több tanulócsoporthoz számukra kamatoztatják.

Műhely

AZ IRODALOMNEVELÉS TANÉV ELEJI GONDJAI — A SZAKKÖRI MUNKA TERVEZÉSE

Az eredményes általános iskolai irodalomolvasás munkájához szervesen kapcsolódik az alkotó jellegű irodalmi szakkörök színes, érdekes élete.

Ezért — főleg kezdő-tanártársaink gondjain kívánunk segíteni azzal, hogy néhány gondolatot, tanácsot s cikkünk végén bőszéges könyvészeti összeállítást közlünk az irodalmi szakköri egész tanévi munka megszervezéséről, egyéb teendőiről és problémáiról.

SZILÁRD ELVI ALAPOK A SZAKKÖRI MUNKA SZERVEZÉSÉBEN

Amikor iskoláinkban az irodalmi szakkör munkatervének megszerkesztésén fáradozunk, legelőször is *tisztázzuk elképzeléseink elvi alapjait*.

Szervezésünk egyik fontos bázisát az képezze, hogy az irodalmi szakkör a *tantervben kitűnt, az irodalom iránt érdeklődő* tanulók, úttörő pártások mozgalmi — tehát *önkéntes* — munkaközössége legyen.

Az irodalmi szakkör *szilárd eszmei alapra építse célkitűzéseit*: az etikai-esztétikai-művészi nevelés és az öntevékenység, a *szakköri tagok alkotó erőinek kibontakoztatása* legyen a központi, átfogó szempont.

Részletezöbben: domborodjon ki tervezö elgondolásainkban a szakköri pajtások irodalmi látóköre szélesítésének, állandó és szíves olvasóvá nevelésének, a kutató, az önálló feladatmegoldó-képessége, a szóbeli és írásbeli előadóképessége fejlesztésének szándéka. És mindezeket a feladatokat úgy valósítjuk meg, hogy a szakköri tagokat juttassuk el az irodalmi műalkotásoknak — az iskolainál — mélyebb, igényesebb élvezéséhez is.

Külön szervezzük az 5—6. osztályból, külön a 7—8. osztályból az irodalmi szakköri pajtásokat. Csak nagyon indokolt esetben lehet egységes szakkört szervezni az 5—8. osztályos tanulókból.

MUNKATERVÜNK LEGYEN SOKOLDALÚ!

Az évi munkaterv összeállításában törekedünk a sokoldalúságra. Minden egyes szakköri tag kapja meg érdeklődésének, képességének megfelelő *alkotó munkát*. Részvétel a műelemzésben, könyvvitán, irodalmi játékban, iskolai kulturális rendezvényen; önálló írásmű, szakköri dolgozat elkészítése, közös elemzése, a helyi úttörő sajtóban, napilapban való közlés lehetősége stb. *Vonjuk be a munkaterv összeállításába a szakköri tagokat is, érezzék, az ő munkaterveük ez; az általuk kiválasztott irodalmi olvasmányokat beszéljük meg, a kedvükre való színdarabban szerepelnek stb.* A szakkörvezető tanár természetesen tanácsaival támogatja, irányítja a tanulói elképzeléseket.

A munkaterv konkrét összeállításához csak a személyi és tárgyi feltételek számbavétele után fogjunk hozzá.

A munkaterv tartalmazza az irodalmi szakkör közelebbi speciális *célkitűzését*, a foglalkozások időpontját, anyagát és a módszertani, szervezési teendőkre vonatkozó *utalásokat*.

A heti 1 óra foglalkozás össze is vonható úgy, hogy a szakköri összejöveteleket kéthetenként lehet tartani.

VIDÁMSÁG, KEDÉLYESSÉG, ALKOTÓMUNKA A SZAKKÖRBEN

Az egyes irodalmi szakköri foglalkozások módszerbeli arculatát jellemezze a vidámság, a jól értelmezett játékoság, kedélyesség. Az irodalomnevelési, a lélektani és a pedagógiai szempontok egységesen határozzák meg a szakköri módszerek megválasztását. A szakkör hangulata semmi esetre sem lehet „tanóraszerű”. Mint említettük, a szakköri tagok képességük, hajlamuk szerint végezzék *feladatmegoldó tevékenységüket*. Vezessük be a szakköri tagokat *az önálló kutatómunka* egyszerűbb módszereinek ismeretébe, fejlesszük ki a szakköri tagok *kritikai érzékét*.

A szakköri pajtások aktivitása azonban ne legyen formális, ún. álakтивitás. Azzal, hogy a vezetőtanár átadja az egyes foglalkozások megnyitása, zárása, a műsorpontok konferálása stb. adminisztrálását a tagok által választott szakköri ifjúsági titkárnak, még nem válik öntevékennyé a szakköri tagság. *Az igazi öntevékenységhez csak fokozatosan juthatunk el.*

AZ IRODALMI SZAKKÖRÖK DIFFERENCIÁLÓDÁSA

Részletesebb tájékoztatónkat a munkatervek összeállításához, a szakköri foglalkozások vezetésének egyes kérdéseit az általános iskolai irodalmi jellegű szakköreink jelenleg tapasztalt differenciálódása szerint közöljük.

Az irodalmi szakkörök jellegükben három típusba tartoznak:

- a) *az irodalombarát* (műelemző) szakkör,
- b) *az előadóművész* (színjátész) szakkör,
- c) *az úttörő irodalmi színpad*.

Ezek az irodalmi szakköri alaptípusok a gyakorlatban legtöbbször keresztezödnék, hiszen az úttörő mozgalom sokszínűsége, az iskolai élet kulturális szükségletei nagymértékben befolyásolják munkájukat, koordinálják tevékenységüket.

Bármelyik típusú szakkörörről beszélünk tehát — és ez a probléma egy iskolán belül is felvetődhet, ahol több irodalmi jellegű (és esetleg más típusú) szakkör működik —, nem szabad szem előtt téveszteniünk az egész évi megtervezésekor, hogy *mindenfajta irodalmi szakkör eszmei-esztétikai nevelési alapjának egységesnek kell lennie*: a szakköri tevékenységben is

a gyermeki olvasmányélmények, a művészi szép megismertetése, megszerettetése alkotják a kiinduló pontot. Tehát az irodalmi szakkörök munkájának összehangolását elsősorban az olvasóvá nevelés magasabb törekvése hassa át.

a) AZ IRODALOMBARÁT SZAKKÖR

(Műelemző, irodalomkedvelő, könyvbarát szakkörnek is nevezték) a szakköri mozgalomnak egyik legrégebb, legismertebb és legnépszerűbb formája. Minden iskolában megvalósítható típus.

A szakköri foglalkozások felépítésének általában kétféle formája ismeretes.

1. A hagyományosabb forma szerint a foglalkozás első felében a tanulók beszámolnak önálló munkájukról, a szakkör tagjai ezt elemzik. A második felében a soron levő új anyag bemutatása és megbeszélése, majd a feladatok vállalásának elosztása és tájékoztató előkészítése következik.

2. Egy másik — kötetlenebb — formában kezdetjük a foglalkozást művészi tolmácsolás versmondással (magnó), verselemzéssel (esetleg játékos elemek beiktatásával) vagy megzenésített (például Petőfi, József Attila stb.) vers meghallgatásával, elneklésével és megbeszélésével, vers- vagy prózamonddal (esetleg magnóval, visszajátszással).

A foglalkozás központi része egy regény, regényrészlet olvasása, tartalmi, formai megvitatása lehet (Móra, Gárdonyi, Tatay stb. könyvek, a Don Quijote, a Gulliver ifjúsági kiadása, A dzsungel könyve stb.).

Ezt követheti egy-egy részlet „színpadi megrendezésének” összerkesztése, majd „olvasópróba”, s végül szabad dramatizálás. Hangjátékot is összeállíthat a szakköri tagság, a „rádiójáték”-ot felvehetik magnóra, és visszajátszás után meg is bírálhatják. A foglalkozást irodalmi játék és a következő foglalkozás előkészítése zárhatja le.

Természetesen valamennyi szakköri forma minden egyes alkalommal nem kerülhet sorra. Esetleg felcserélhetők másféle munkaformákkal is. Például árnyjáték, bábjáték stb.

Ilyen komplex-jellegű foglalkozás-tervet mutatunk be az 5—6., majd a 7—8. osztályos korú szakköri csoportok számára.

IRODALOMBARÁT SZAKKÖRI TANÉVI MUNKATERVEK

Az évi munkaterv tematikusan épül fel.

Munkaterv az 5—6. osztályos pártások csoportjának.*

Fő célkitűzések: 1. Az elmúlt évi szakköri munka folytatása. 2. Az irodalmi élmény megszerettetése. 3. A pártások alkotókedvének kibontakoztatása.

<i>Idő:</i>	<i>A foglalkozás anyaga:</i>	<i>Módszertani, szervezési megjegyzések:</i>
* Vastagh Zoltán úttörő szakkörvezető 1966/67-es tanévre készített munkaterve — rövidítésekkel.		
X. hó	Bevezető beszélgetés, a tisztségviselők megválasztása. Színházberlet, könyvtárlátogatás, olvasásterv megbeszélése, a szakköri pályázat ismertetése.	Irodalombarát szakpróba feldolgozásáról tájékoztatás. Közös olvasmány kijelölése.
XI. hó	Hangjáték tervezés — Mándy Iván: Csutak a színre lép, a választott rész dramatizálása, látogatás a Városi Gyermekkönyvtárba. Irodalmi vetélkedő egy falusi szakkörrel.	A Városi Gyermekkönyvtárban a kicsinyeknek tartunk könyvismertetést. Lot-hárdra (Pécs közelében fekvő község) utazunk. Pákolitz István meghívása.
XII. hó	Télapó ünnepség. A dzsungel meséje (film). Egy csokor gyermekversekből. Író-olvasó találkozó. A szűnidei olvasási terv megbeszélése.	
I. hó	Könyvismertetések és elemzése. Csutak a színre lép — a teljes mű elemzése. A Három szabó legény: megbeszélés, értékelés.	Az előző vállalások alapján beszámoló.

Idő:

A foglalkozás anyaga:

- II. hó Móra Ferenc elbeszéléseiből; bemutatás. (A szeptemberi emlék.) Vidám irodalmi vetélkedő. Versek a gyermekszobából (Szabó Lőrinc, Weörös Sándor, Pákolitz István). A legjobb szakköri gyermekművek (cikk, riport, vers, vers- és szövegmondás).
- III. hó Egyéni foglalkozás: a legszebb mesék, versek, szépprózai szövegek kiválasztása.
- A Bóbita Bábegyűttes meglátogatása. Hangfelvétel, egyéni készségfejlesztő gyakorlatok.
- IV. hó Hogyan kell „átadni” az irodalmi művet? A bemutatás művészete. Ránki György: Muzsikus Péter című zenés darabjának megtekintése, elemzése.
- V. hó Az évi munka értékelése, ünnepélyes évszáró foglalkozás, olvasónaplók kiállítása, elemzése. Bemutatás: vers-, mesemondás, dramatizálás.

A 7—8. osztályos pájtások csoportjának az 1966/67-es iskolai évre készített munkaterve. Fő célkitűzések: 1. A pájtások irodalmi élménycinek bővítése, a magyar irodalom leg-szebb műveinek megismerése. 2. Az állandó önművelés igényének kialakítása. 3. A szakköri életben jól bevált módszerek alkalmazása.

Idő:

A foglalkozás anyaga:

- X. hó Tájékoztató beszélgetés, a szakköri tisztségek, színházberlet, a folyóiratok szemléje. Látogatás a könyvtárban: hogyan kezeljük a katalógust? Pályázati lehetőségek ismertetése. Arany János: A fülemile című vers elmondása, dramatizálása, árnyképes előadása.
- XI. hó A Vörös zászló hőseinek útján — mozgalom-hoz versek, prózai művek gyűjtése, azok bemutatása. Radnóti Miklós életéről, munkásságáról: bemutatás, válogatás. Dr. Vargha Károly néprajzkutató meghívása, műveinek bemutatása. A szigetvári 400 éves évforduló művészeti hírei.
- XII. hó Legkedvesebb íróink, kültőink. Egyéni munka. Diafilm: Az építészeti stílusok (irodalom és képzőművészet kapcsolata). Három szabólegény. A színmű megbeszélése. A fenyőfaünnep megrendezése. Diafilm: Szindbád kalandjai.
- I. hó Az úttörőház névadójának (Szabó István) emlékei, hangjáték. Pásztor I.: Muzi című közösen olvasott mű egy részletének dramatizálása. Karikás Frigyes: A 39-es dandár. Film: Bartók Béla.
- II. hó Baráti találkozó a megyei könyvtárban működő irodalmi körrel. Szép szövegkiesztési verseny. Ránki György: Muzsikus Péter című zenés darabjának közös megtekintése és vitája.

Módszertani, szervezési megjegyzések:

A bábszakkör meghívása. Egyéni gyűjtés alapján. Diafilmvetítés: Sólyom-szem, a bátor indián. Felkészülés az évszáró ünnepélyes szakköri foglalkozásra. A bábszínház „titkai”.

Hanglemez, magnó. Közös színházlátogatás. Diafilm: Történetek Mátyás király életéből. Szülők, vendégek meghívása, szakpróba-jelvények ki-osztása.

Módszertani, szervezési megjegyzések:

Az Irodalombarát szakpróba ezévi anyagáról. A közös olvasmány: Pásztor Á.: Muzi. Az október 16-i tv irodalmi est meghallgatása. Dia: Arany János élete. Kapcsolat az úttörőpróbák-kal, diafilm: Radnóti Miklós élete.

„A rejtett kincsek nyomában” és „A föld alatti birodalom” című helyi monda-kötetéről.

Szövegkiesztés magnóval, olvasási terv, versenykiírás a téli szünetre. Közös színházlátogatás: Sík Ferenc rendező meghívása.

Összeállítja: Dunai Imre 8. oszt. tanuló a szakkör tagjaival és a „Riporter” szak-körrel. Folyamatos feldolgozás. Emlékműsor az író művei alapján (folyama-tos).

Nyilvános foglalkozás, színészek meghívása.

<i>Idő:</i>	<i>A foglalkozás anyaga:</i>	<i>Módszertani, szervezési megjegyzések:</i>
III. hó	A mi krónikánk. Közös válogatás, bírálat. „1848, te csillag...!” Ünnepeles foglalkozás. Diafilm: A magyar színház hőskora (színház és irodalom kapcsolata). Módszertani bemutató: „Hősök és kalandok nyomán.” A költői ars poética és a kifejező eszközök.	Szakköri naplónk, faliújságunk és egyéb írásbeli munkák értékelése. A pécsi Bánki Donát utcai iskola történész szakkörének meghívása. Vidéki szakkör meghívása. Verstani ismeretek és a mondanivaló kapcsolata. Diafilm: József Attila.
IV. hó	Mai szerzők műveiből, bemutatás, válogatás, tanulmányok. Beszámoló a rajokban rendezett irodalmi vetélkedőkről.	
V. hó	Az évváró foglalkozás előkészítése. A vendégül látott vidéki szakkör meglátogatása. Az ünnepeles évváró foglalkozás, a legjobb produktumok bemutatása.	Szülők, vendégek meghívása. Próbajelvények kiosztása.

IRODALOMBARÁT SZAKKÖRI FOGLALKOZÁSTERVEK

- A) *Szakköri foglalkozás (5—6. osztályos csoport számára)*. Időtartam 2 óra.
A foglalkozás anyaga: V. Szutyjev: *Miau* című versének dramatizálása és Weörös Sándor: *Déli felhők* című versének gyakorlása.
1. A szakköri titkár jelentése, a krónikás bemutatja a szakkör naplóját (írásos és fényképes, rajzos élmények).
  2. Hangképző gyakorlatok a Csipolino — olasz gyermekdal (egyben a szakkör indulójának) dallamára (játékosan).
  3. A szakkörvezető bemutató olvasása. (A *Miau* mese.) A pajtások is elolvassák. Ki választják szerepüket. Dramatizált olvasás.
Árnyjáték szerkesztése a meséből. A kiskutya árnyképének elkészítése, lepedő és olvasólámpa segítségével „mozgatás-próba”.
  4. Rövid szünet.
  5. „Ki mit tud?” Versmondás saját elképzelés szerint. (Weörös Sándor *Déli felhők*.) Alkalmi zsűri összeállítása, a bírálati szempontok megállapítása. A két legjobb versmondás felvétele magnóra, visszajátszás, elemzés.
  6. A kövérkező foglalkozás előkészítése: szabadon választott vers Weörös Sándor: *Tarkaforgó* című kötetéből.
  7. A „Kutyatár” című vers meghallgatása hangszalagról (Bánffy György előadása, Tillai Aurél zenei kísérete).

* * *

- B) *Szakköri foglalkozás a 7—8. osztályos csoport számára*. Időtartam: 2 óra.
A foglalkozás anyaga: Radnóti Miklós: *Pontos vers az alkonyatról* című költeményének
nek Zsigmondi Mária írása alapján készült hangjáték-részlet felvétele.
1. A szakköri titkár, krónikás jelentése, a nótafa intonálásával a szakköri induló éneklése.
  2. Radnóti Miklós koráról. Az egyik pajtás a már közösen elemzett *Pontos vers az alkonyatról* című vers elmondásának (saját) tervét, „hangszerelését” ismerteti, megokolással. Az önálló munka bírálati megadott szempontokkal (versértelmezés, tempó, hangerő, hangszín, a versmondó egyénisége stb.). Magnóba játszás, visszapörgetés után meghallgatás, elemzés.
Keres Emil művészi tolmácsolásának meghallgatása hanglemezzel. (Ugyanerről a versről.)
  3. Szünet.

4. Zsigmondi Mária: A Kertész utcai fiúk című riport-elbeszélésének dramatizálása, egy részlet magnetofonra rögzítése. (A szakkör az előző foglalkozásokon már elvégezte a dramatizálást.)

A szerepek, a rendezés megbeszélése, olvasópróba, majd együtt összpróba, végül: felvétel. Visszahallgatás, elemzés. — Javaslatok a hangkulissza bekeveréséhez stb.

5. A legközelebbi foglalkozás előkészítése. A feldolgozáshoz hozzunk még ötletet! A rá-tóti csikótojás című mese elmondására (írásbeli tervvel is) felkészül V. B.

EGY „FALUSI” „KÖNYVBARÁT” SZAKKÖR MUNKATERVE

A fentebb közölt — havi négy foglalkozásra készített — munkaterv kedvezőbb személyi és tárgyi feltételeket igényel. A szerényebb körülmények között működő szakkörök — így a falusi szakkörök is — sok ötletet meríthetnek ezekből az összeállításokból, és kéthetenként tartandó foglalkozásukat ők is színesen és dinamikusan tervezhetik meg.

A következőkben a Baranya megyei lánycsöki általános iskola irodalmi „könyvbarát” szakkör 1966/67-es munkatervét közöljük. Vázlatosan, a hónap, a foglalkozás számának, az anyag feltüntetésének sorrendjében:

X. 1. Ismerkedés, az olvasottság megállapítása, a szakköri munkaterv összeállítása. Könyvjelzők készítése. 2. Ismerkedjünk meg az ifjúsági könyvtárral! Ki mit olvas ebben az évben? Közös és egyéni olvasóterv megbeszélése. Új könyveink. Plakát készítése könyvhírverésre.

XI. 1. A könyvtáros munkájának tanulmányozása, a könyvkölcsönzés módja. Diafilmes mesedélután a kicsinyek számára. (Előkészítéssel.) 2. Egy tv-adás megtekintése, megbeszélése.

XII. 1. Itt a Téliapó! Műsorszerkesztés, szereposztás, dramatizált regényrészlet, versmondás. 2. Itt a Téliapó! Műsor az iskola ifjúságának és a vendégeknek.

I. 1. Kalandos regények (vetélkedő). 2. Ajánlott regények (vetélkedő).

II. 1. Ismertetések, elemzések a Csikos és Pöttyös könyvekből. 2. A régi és a mai ifjúság élete (a közös olvasmányok alapján).

III. 1. Hazánk felszabadulásának ábrázolása az irodalomban. 2. Irodalmi műsor összeállítása április 4-re, a próbák.

IV. 1. Hazafias költészet (verselemzés mai költők életéből). 2. Miért szép? (rég és a mai magyar irodalom legszebb lírai versei).

V. 1. Verselemzés-versértelmezés (verseny): a) ismert és b) eddig nem ismert költeményekkel. 2. Ünnepeles, nyilvános szakköri ülés, a magyar nyelv és irodalom ünnepe, műelemzés és írásművek bemutatása.

Összekötő (összefoglaló) szöveg: az irodalom feladata, szerepe a társadalom életében.

TEMATIKAI ÖTLETEK AZ IRODALOMBARÁT SZAKKÖR PROGRAMJÁHOZ

A rendelkezésünkre álló tapasztalati adatok szerint az irodalmi szakköri munkaterv összeállításában a magyartanár leleménye, a helyi adottságok (az ifjúsági, a körzeti könyvtár könyvvállományának sajátos összetétele stb.) számtalan és változatos tematikustervezés-módot tesznek lehetővé.

Dokumentációs tárunk munkaterveiből ajánlhatjuk a következő tematikákat: „Ősz a költészetben” (vagy más évszak), „A költők egymásról”, „Érdekes történetek az írókról”, „Kalandos utazások — a szépirodalmi olvasmányaink alapján”, „Indiántörténetek”, „Fantasztikus regények”, „Történetek az iskolai életéről”, „Életrajzi történelmi személyekről”, „A mai gyermek az ifjúsági regényekben”, „A magyar nép a szabadságért”, „Szovjett ifjúsági regények”, „Népmesék, meseregények” stb.¹

Hálás tematikus tervezésnek bizonyul, ha a témakör hosszabb lejárátú, és esetleg egy félévig vagy egész évig tart feldolgozása.

A 7. és 8. osztályos pajtások részére vonzó szakköri téma lehet a „Humor az életben, humor az irodalomban” című összeállítás.

A résztémák felsorolása:

1. A humor és szatíra szerepe, jelentősége, rövid története — tanári bevezető. A nép humora (népmesék, találós kérdések, anekdoták, népdalok — a tanulók gyűjtőmunkája alapján).

2. Emberi gyarlóságok a humor és szatíra tükrében (a babonás, a zsörtölődő, a zsigori,

¹ A Pécsi Tanárképző Főiskola Irodalmi Tanszék dokumentációs tára (szakköri írásos és magnós felvételű anyag).

a maradi, az ostoba, a füllentő, a nagyképű stb. ember — szintén a tanulók gyűjtőtevékenységével.

3. A humor és satíra mint társadalombírálat (Mikszáth—Móra—Nagy Lajos); a kijelölt szemelvények olvasása, megadott szempontok szerint felkészül az elemző munkára.

4. A humor és satíra szerepe napjainkban; kiváló humoristáink (a tv-ben, a rádióban, heti- és napilapjainkban; szakköri levelezés ismert humoristáinkkal).

5. A ma gyermeke humoristáink szemével — irányított, önálló kutatómunkával.

6. Az iskola humora (a régi híres kollégiumok diákhumorától napjainkig); könyvtári kutatómunka, az összegyűjtött anyag megbeszélése, rendezése.

7. A mi iskolánk humora — egész évi gyűjtés alapján, az „Iskolánk humora” című naplóba történő rögzítése.

8. Diákhumor az irodalomban (Karinthy—Móra) — egyéni válogatással, önálló felkészüléssel, alkalmas írásmű dramatizált előadása.

9. Nyilvános irodalmi délután rendezése: „Humor az életben, humor az irodalomban” címmel — a műsorterv összeállítás, felkészülés az önálló irodalmi délutánra.²

Sok utánjárástól kíméli meg a kezdő szakkörvezető tanárt a „Házi olvasmányok elemzése az általános iskolai irodalomtanításban” című módszertani kiadvány tanulmányozása és felhasználása.³

A kötetben található ifjúságnak szánt művek feldolgozásai — éppen a legnehezebb műelemző munkaformához — a hosszabb lejárátú szakköri elemzésekhez adnak hasznos tanácsokat.

Szakköri foglalkozásokra is jó útmutatóval szolgálhatnak a következő művek didaktikai, metodikai jellegű elemzései:

A két koldusdiák, *A beszélő köntös*, *A gavallérok* (Mikszáth), *Kinizsi Pál* (Tatay), *Don Quijote* (Cervantes, Radnóti Miklós fordítása), *Robinson* (Defoe), *Gulliver utazásai Lilliputban* (Swift), *A két Lotti* (E. Kästner).

Ezeknek a könyveknek szakköri közös olvasása és elemzése — a tapasztalat szerint — elsődrendű kedélynemesítő, közösségnevelő alkalmakká is válnak. Az elemzés különösen akkor hagy maradandó irodalmi élményt a pajtásokban, ha a közös elemzést körültekintően megrendezett irodalmi vetélkedő követi.

Az említett kiadvány olyan szépirodalmi alkotások feldolgozásához is megbízható módszerbeli szempontokat és tanácsokat ad, mint a *Rab ember fia* (Móra), *Tűskevár* (Fekete I.), *A Vöröstorony kincse* (Hollós Corvin L.), *Puskák és galambok* (Tatay), *Távolban egy fehér vitorla* (Katajev), *Timur és csapata* (Gajdar), *Tamás bátyja kunyhója* (Beecher Stowe), *Copperfield Dávid* (Dickens), *A revizor* (Gogol).

b) AZ ELŐADÓMŰVÉSZ SZAKKÖR*

Magasabb szintű (és inkább sajátos képességekhez kötött) tevékenységének tárgya főleg a *vers-, mese- és prózamondás, és lehetőleg nyilvános előadásra alkalmas irodalmi műsor megtanulása* (mesejáték, az úttörőletről szóló jelenet, színdarab stb.).

Az előadóművész (színjátszó) szakkör tagjai — azonkívül, amit az irodalombarát szakköri tagoknak általában el kell sajátítaniuk — történelmi ismereteik fokán betekintést nyernek a drámairodalom és színjátszás történetébe, megismerik a színpadtechnika alapjait, megtanulják a beszédhanggal, a mimikával és mozgással való ábrázolás módját. Aktívan részt vesznek az iskola kulturális életében, műsorszámokkal közreműködnek az iskola és az úttörőcsapat és más társadalmi szerv ünnepélyén, vagy magasabb fokon maguk is rendeznek ilyet. Színház- vagy mozielőadás előtt felkészítik pajtásaikat a bemutatandó mű minél teljesebb megértésére és élvezetére.

² A kitűnő ötletű és feldolgozású irodalmi szakköri téma teljes kidolgozását lásd Módszertani Közlemények, Szeged, 1964. 5. sz. 375—380. l. Sok segítséget ad a szakkört vezető tanárnak az „Irodalombarát szakpróba” — füzet is (Vastagh Zoltán munkája), a Magyar Úttörők Szövetsége kiadásában, 1967.

³ Készítette a Pécsi Tanárképző Főiskola Irodalmi Tanszékének módszertani munkaközössége. Szerkesztette: Kolta Ferenc. (Tankönyvkiadó, 1964.)

* Részletes tájékoztatást nyújt a tanár számára az „Úttörő előadóművész szakköri munkaterv” című kiadvány (1965), Magassy László összeállításában. A kiadvány a négy felső tagozati tanulói korcsoportok szerint — azok életkori sajátosságának megfelelően — egymásra építi fel tematikus rendszerét. Közli az egyes osztályok (korcsoportok) előadóművész szakkör célját és feladatait, majd „Az anyag tematikus elrendezése” című fejezetben minden egyes foglalkozás vázlatos tervét.

Ennek az igényes célkitűzésnek és feladatrendszernek elérésére ill. megvalósítására csak szakszerűen felkészült magyartanár vállalkozzon. A szakköri formák közül a legtöbb buktatót — éppen a helytelenül berögződött hagyományok miatt — éppen a gyermekszínházas hozhatja a kezdő tanár számára is. (Ne gyermekszínházakat akarjunk nevelni!) Ha valahol, itt szükséges a kellő mértéktartás és fokozatosság a követelményekben.

A tapasztalat szerint a kezdő színjátszók könnyebben birkóznak meg azokkal a „színdarabok”-kal, amelyek témájukat a gyermeki élményvilágból veszik. Ezért ajánlhatók a *Gyermekszínpad* kötetéből „A furfangos csecsemő”, „Számháború”, „A pünkösdi királyné”, „A mindentudó perces”, „Koldus és királyfi” (László Anna átdolgozása Mark Twain regényéből), „Lúdas Matyi”, „A két jó barát”, „Az igazi ajándék”, „Tomcsányi visszazökken” című darabok és jelenetek. De alkalmas jeleneteket és egyfelvonásokat találunk a *Játsszunk színházat!* kötetben és Muharay Elemér: *Mesejátékok* című dramatisztika népmese feldolgozásai között. Válogathatunk Major Tamás—Györi Gábor: *A csodafurulya* verses mesejáték, Mándy Iván: *Csutak és a többiek*, valamint az *Úttörőszínpad* és az *Úttörővezető* című folyóirat mellékleteiben is megfelelő vidám jelenetek és tréfák között.

c) AZ ÚTTÖRŐ IRODALMI SZÍNPAD

kívánja meg a legtöbb szakmai tudást, lelkesedést a vezetőtanártól, a tanulóktól, az irodalom-szeretettől és érdeklődést, a művészi ítéletét, a beszédkultúrát.

Az irodalmi színpad ugyanis az irodalmi nevelésnek az az öntevékeny formája, amely *komplex jellegű produkcióival* — vers, irodalom, drámai elemek, részletek tolmácsolásával, nemegyszer a társ művészetek bevonásával — az általános iskolai tanulóifjúság irodalmi érdeklődését is magas fokon tudja kielégíteni és műtlését fejleszteni.

Mivel az irodalmi színpad elsősorban gondolati-érzelmi tartalmat közvetít, *lehetőségei árnyaltabbak, eszközei változatosabbak* (de egyszerűbbek is), mint általában a cselekményes színpadi játéké. Közvetlen kifejezési eszköze a szó. A műsor részei önálló költői alkotások, leggyakrabban több szerző műve. Az irodalmi szemelvények rendszerint egy központi eszme köré csoportosulnak, ezért hatnak gondolati egységben.

AZ IRODALMI SZÍNPAD LÉTESÍTÉSE

kezdeti szakaszában a cél ne a „fellépés” legyen, hanem a belső, elmélyedő műelemző munka.

Alapvető követelményként álljon előtűnk az előadandó mű eszmei tisztázása, a gondolati-érzelmi egységek, a költői képek meglátatása és világos tagolása, a stílusbeli és nyelvi eszközök szerepe. Ezután következhet az irodalmi alkotás csiszolása. Ismételten olvassassuk el a bemutatásra kerülő művet, lehetőleg több pajtással, mielőtt kiadjuk valamelyiküknek. — A magneto-font használjuk fel a művészi tolmácsolás elsajátításában.

A NYILVÁNOS, ÜNNEPI IRODALMI MŰSOR

összeállításában legyünk tekintettel az iskolai (gyermek és szülő) hallgatóság érdeklődési, kulturális színvonalára. Hiszen az ünnepi megemlékezéseken a közönség nem szólhat hozzá, a főszerep magáé az ünnepi gondolaté. Eszerint válogassuk ki egy vagy több költő verskötetéből a kísérő költeményeket.

Igy rendezhetjük meg például — a tavaszi időszak a legalkalmasabb erre — az *Évszakok* — Vallomások a természetről versekkel, énekszámokkal, ritmikus mozgással — címmel az általános iskola irodalmi szakkörének, szavalóinak, énekkarának, kamarakórusának és sport-szakkörének együttműködésével is egy irodalmi színpadi műsort.

A rendezvényt Csanádi I.: *Négytesvér* (évszak) című művének elmondása és az énekkar Népdalcsokor száma (a témához illő) dalokkal vezetheti be.

Ritmikus mozgásokkal megkomponált és a gyermeki életből vett stilizált jelenetek (például tavaszi labdajáték, téli sport stb.) hangulati indítása után felváltva követhetik az egyes évszakokról szóló legszebb gyermek, ifjúsági és klasszikus irodalmi szemelvények, énekkari és kamarakórus számok.

Fazekas A.: *Úttörő* dalának szavalóköri előadása — amely a gyermekvilág és az évszakok érzelmi kapcsolatát felidézve mintegy összefoglalja a műsor lényegét — A *Békedal* énekkari előadása zárhatja le az „Évszakok” úttörő irodalmi színpadi előadását.⁴

⁴ Bernáth János (Pécs) összeállítása nyomán.

Az irodalmi színpad eszközeit felhasználó szakköri forma azért is népszerű, mert bebizonyította, hogy ezzel a formával az iskolai társadalmi, politikai természetű összejöveteleket, ünnepeket művészi érzelmi aláfestéssel valóban ünneppélyessé lehet tenni.

Ebben a formában rendezte meg a pécsi Bánki Donát Úttörőcsapat 1967 áprilisában a március 15., március 21. és április 4. együttes ünneplését a

Tavaszi híd című műsorral.

A „Három tavaszi ünneplünk” úttörő mozgalmi ünnepi előadásban részt vett 16 tagú szavalókar, egyéni versmondók, két narrátor, 40 tagú énekkar — közülük tizenketten kamarakórust alkottak — hat zászlós és egy dobos pártás.

1848 eseményeit a Klapka induló (rejtett magnóval), a 48-at szimbolizáló úttörő zászlósok felvonulása, a narrátor rövid prózai összekötő szövege, Petőfi-versrészletek, énekkari szám (A szabadság himnusza), a szavalókar száma varázsolta a hallgatóság, a nézőközönség elé.

1919 forradalmi hangulatát a Proletárinduló (magnóval), a Tanácsköztársaságról szóló költemények, dalok, visszatérő jellegű szavalókari refrén tolmácsolta.

1945 emlékeit szintén a zászlósok mozgatása, zenés aláfestés, Várnai Zseni-vers, az énekkar száma (Forr a világ...), a kamarakórus éneke (Vogai leánykesergő), a narrátorok és versmondók a felszabadulásról szóló számai fejezték ki, hogy végül Illyés Gyula szavaival zárják le a nagyhatású ünnepséget: „Magyarország, így írják a történelmed.” A befejező énekkari szám az Ifjúsági induló volt.

Ugyancsak irodalmi színpadi keretben rendezte meg a Dunapataji Ének-Zenei Általános Iskola az „Édes hazám, fogadj szívedbe!” című műsort *Illyés Gyula* (Magyarok, Cserepezők), *Ady Endre* (Történelmi lecke fiúknak, részlet, Gőzösről az Alföld, Fölszállott a páva), *Csokonai Vitéz Mihály* (Jövendölés az első oskoláról az Somogyban), *Vörösmarty Mihály* (Országháza), *Petőfi Sándor* (Föltámadott a tenger, Nemzethez, Európa csendes, újra csendes, első versszak), *Tompai Mihály* (A gólyához), *Juhász Gyula* (Magyar nyár 1918), *József Attila* (Hazám, A Dunánál), *Radnóti Miklós* (Nem tudhatom), *Váci Mihály* (Kelet felől) költeményeivel.

A MŰSOR „FORGATÓKÖNYV”-NEK ELKÉSZÍTÉSE

Egy-egy irodalmi színpadi műsor összeállítása nemcsak szakmai (irodalmi) jártasságot kíván a szakkörvezető tanártól, hanem művészi intuíciót és nem utolsósorban dramaturgiai érzéket és ismereteket. A bemutatásokra a szakkör (lehetőleg közösen összeállított) „forgatókönyv” alapján készüljön.

A forgatókönyv általános tartalmazza a szakkör nevét, a nyilvános szereplés dátumát, a műsor megnevezését, az összeállítók (résztvevő társművészeti csoport) nevét. Sorolja fel a szólószereplőket, közölje a színpadkép tervét (rajzban is: a szereplők felállásának tervét, a színpadi kellékek elhelyezését, a mozgások irányát stb.). A legfontosabb természetesen az, hogy a forgatókönyv (részletesen, szereposztásszerűen) közölje a szó szerinti szöveget. Pontosan jelezze a közreműködő társ-művészeti csoport szerepét, a fény- és hanghatások különböző aláfestő mozzanatait stb. A befejező részt is teljesen dolgozzuk ki.

AZ IRODALMI SZÍNPAD PRODUKCIÓJÁNAK RENDEZÉSE

Az alkalmas művek válogatását, a műsor szerkesztését a rendezés bonyolult munkája követi. Ez a tevékenység azért is nehéz, mert az irodalmi színpad tere nem konkrét, reális tér (mint a drámáé). Az irodalmi színpad esetében a színpadképnek, a hangoknak van fontos szerepe a gondolateltetésben és az érzelmek sugalmazásában. Hiszen drámaiságot kelthet egy megfelelően elhelyezett embercsoport, a szereplők átcsoportosítása, az egyéni és csoportos hanghatások változtatása. Ugyancsak a tartalomhoz és a hangulathoz illően kell megtervezni a hangi és zenei koncentrációt is.

RÉSZLETES KÖNYVÉSZETI TÁJÉKOZTATÓ

Az év eleji irodalmi szakköri munkához a következő kiadványokat ajánljuk:

Könyvek, Füzetek

Hazáért és szabadságért (dr. Fazekas László). Tankönyvkiadó, 1951.

A magyar irodalom helyi hagyományai. (Az irodalmi szakkörök számára. Bpest, 1954.) Középszokolai Szakköri Füzetek.

Útmutató a magyar irodalmi szakkörök számára. Bpest, Tankönyvkiadó, 1956. Középiszkolai Szakköri Füzetek.

Könyvbarát különpróba. Bpest, Móra Ferenc Könyvkiadó, 1960.

Előadóművész különpróba. Uo.

Útmutató az úttörő szakkörök vezetői számára. Bpest, Ifjúsági Lapkiadó, 1963.

Magyar Úttörők Szövetsége 1966/67. tanévi programja. Bpest, Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, 1966.

Úttörő előadóművész szakköri munkaterv. Összeállította Magassy László. Bpest, 1965.

Irodalombarát szakköri próba. Írta Vastagh Zoltán, Bpest, 1967.

Előkészületben az Irodalombarát szakköri próba füzethez a szakköri vezetők kézikönyve (Vastagh Zoltán) és az „Úttörők ünnepei” című kiadvány — műsor-tanácsadó az úttörőcsapatok számára a politikai és a társadalmi ünnepek megrendezéséhez (komplex-műsorokat is tartalmaz) Bernáth Ferenc összeállítása.

Kiadványok irodalmi szakkörökről szóló fejezettel vagy vonatkozással:

Iskolai ifjúsági olvasómozgalom. Szerk. Seres József. Bpest, Tankönyvkiadó, 1952.

Nemes István: Az általános iskolai irodalmi szakkörök vezetése. A Pécsi Pedagógiai Főiskola 1956. évi Évkönyve.

Nemes István: Az irodalomtanítás módszertana. Főiskolai jegyzet. Bpest, 1961.

Muszty László: Az általános iskolai irodalomtanítás módszertana. Főiskolai jegyzet. Bpest, 1966.

Muszty László—Rónai Béla: A nyelvtanítás módszertana az általános iskolában. Főiskolai jegyzet. Bpest, 1967.

Kolta Ferenc: Ifjúsági irodalom. Főiskolai jegyzet, Bpest, 1964.

Házi olvasmányok elemzése az általános iskolai irodalomtanításban. Szerk. Kolta Ferenc. Bpest, Tankönyvkiadó 1964.

FOLYÓIRATOKBAN

Szakköri munkatervek összeállításához:

Az általános iskolai szakkörök munkaterve. Köznevelés, 1951. aug. 15.

Útmutatás a szakkörök tervezéséhez. Köznevelés (melléklet), 1953. szept. 15.

Munkaterv az irodalmi jellegű szakkörök számára. Módszertani Közlemények. Szeged, 1964. 4. sz. Uo. 1965. 1. sz.

Hírek az iskolák irodalmi életéről. (A Baranya megyei nagyharsányi és a budapesti Apáczai gyakorlóiskola irodalmi szakköri munkaterve.) Irodalomtanítás, 1955. 5. szám.

Az irodalmi szakkörök egyéb problémáihoz:

Úttörők a Vörösmarty-emlékek ápolásáért. (Gábor István.) Köznevelés, 1955. 22. szám.

Egy emlékezés-gyűjtő emlékeiből. (Dienes András.) Irodalomtanítás, 1955. 4. szám.

Helyi irodalmi hagyományaink gyűjtéséhez. Irodalomtanítás, 1955. 5. szám.

Színjátás az iskolában. (Lengyel Dénes.) Köznevelés, 1956. febr. 15. Alsó tagozati oktatás, nevelés — melléklet.

Iskolai ünnepélyek és színjátás az általános iskolában. (Nemeskürty István.) Irodalomtanítás, 1956. 4. szám.

Az irodalmi szakkörökről. (Debreczeni Tibor.) Köznevelés, 1956. 17. szám.

A csanádpalotai általános iskola irodalmi versenyéről. Irodalomtanítás, 1956. 3. szám.

Mohácsi Külvárosi Általános Iskola előadása (Heltai: Szépek szépe.) Irodalomtanítás 1956. 4. szám.

Az irodalmi hagyományok gyűjtéséhez. A Pécsi Janus Pannónius Gimnázium irodalmi szakkörének gyűjtőmunkájáról, Babits-emléktábla állításáról. Irodalomtanítás, 1956. 4. sz.

Szakköri kiránduláson (Prügyön, a Móricz-házban). (Kovács Éva.) A magyar nyelv és irodalom tanítása, 1958. 6. szám.

Irodalmi önképzőkör falusi iskolákban. (Kovács Dániel.) Köznevelés, 1960. 17. szám.

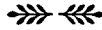
Gyermekszínpad. Jelenetgyűjtemény ifjú színjátszóknak. (Szilasi A.) Köznevelés, 1961. 2. szám.

Irodalmi színpadok az irodalmi nevelésért. (Debreczeni Tibor.) Köznevelés, 1961. 14—15. szám.

Egy általános iskolai irodalmi körről. (Selley István.) Magyartanítás, 1961. 3. szám.

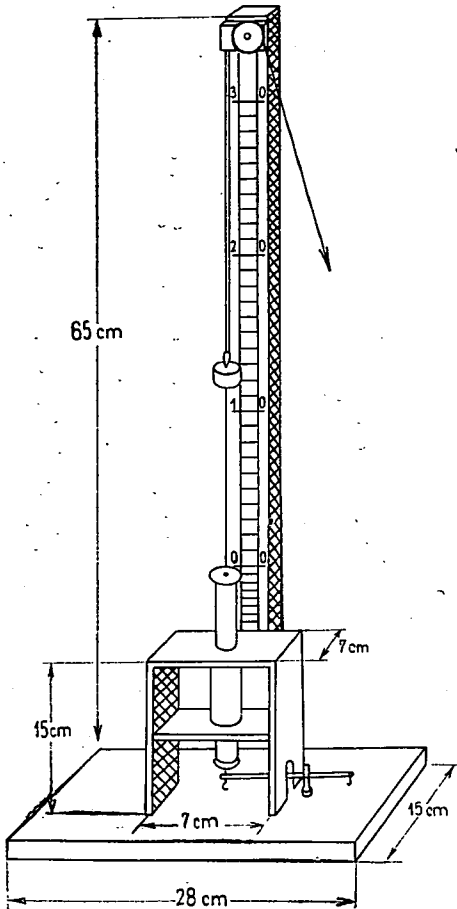
- Az iskolareform és a magyar szakkör. (Vajda Zsigmond.) Magyartanítás, 1961. 3. szám.
 Színpad az iskolában. (Vastagh Zoltán.) Köznevelés, 1963. 15. szám.
 Laci, a félzsiráf. (S. Nagy Gabriella.) Család és Iskola, 1963. 7. szám.
 Szükség van-e rá? (Az iskolai színjátszásról. (Szentkúti K.) Köznevelés, 1964. 14—15. szám.
 Az irodalmi színpad jelentősége és lehetősége... (Kövesi Józsefné.) Magyartanítás, 1964.
 4. szám.
 Mit és hogyan a szakkörökben? (Magassy László.) Köznevelés, 1965. 4. szám.
 Az irodalmi szakkörök gondoljai. (Muszty László.) Magyartanítás, 1965. 4—5. szám.

MUSZTI LÁSZLÓ
 Tanárképző Főiskola, Pécs

A HELYZETI ÉS MOZGÁSI ENERGIA KÍSÉRLETI BEMUTATÁSA

A mechanikai energia két változatának, a mozgási és a helyzeti energiának tanítása részben tapasztalatokra, részben a tanulóknak bemutatott kísérletekre épülhet. A fogalmak elvontsága feltétlenül szükségessé teszi, hogy valamilyen formában gyakorlatilag is érzékeltesük a tanulókkal a testek munkavégző képességét, mint a munkavégzés eredményét, és annak újbóli munka-

végzésre való felhasználását. Jó kísérletek segítségével könnyen beláttathatjuk a tanulókkal, hogy a mozgásban levő testek képesek munkát végezni. Ha elgurítunk az asztalon egy nagyobb golyót, és az nekiütközik egy testnek, azt felborítja vagy elmozdítja, munkát végez. Ehhez előzően nekünk is munkát kellett végezni a golyó elgurításával. Az ingaóra szerkezetének bemutatásával szemléltethetjük a felemelt testek munkavégző képességét, helyzeti energiáját. A munka árán felemelt súly lassú és közben mozgatja a szerkezetet, munkát végez. Hivatkozhatunk más tapasztalatokra is. Szertárainkban, de a tanszertalomban sem található olyan eszköz, amely kimondottan a mozgási vagy a helyzeti energia demonstrálására szolgálna. Ezen hiányok pótlására gondoltam, amikor önálló berendezést terveztem és készítettem a mechanikai energia fajtáinak szemléltetéséhez. Elkészítésük nem jelent különösebb megterhelést azok számára, akik eszközök készítésével foglalkoznak. Márpedig szükséges az ilyen irányú munka, mivel a szertárak hiányosságait csak így lehet a legkönnyebben felszámolni.

Először a helyzeti energia szemléltetésére alkalmas készüléket írom le, mert ennek elkészítése egyszerűbb, és kevesebb anyagot is igényel.

A felemelt testek helyzeti energiája a test súlyától és az emelés magasságától függ. Az $E = mgh$ összefüggés tényezőinek vizsgálatához az alább leírt berendezés tökéletesen alkalmas. A készülék működési elve a cölöpverőhöz hasonló. A cölöpverő kosra tanításainkban is szoktunk hivatkozni. Viszont nem biztos, hogy a tanulók láttak is ilyen munkavégző berendezést. Érdemes tehát elkészíteni, mert nagyon megkönnyíti munkánkat.